

דף למנחה

ספר שמואל א', כ"ד-כ"ח

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

פרק כד - שאול ודוד במערה

פרק כה - מעשה נבל הכרמלי

פרק כו - מעשה החנית וצפחת המים

פרק כז - דוד אצל אכיש מלך גת

פרק כח - שאול אצל בעלת האוב

לימוד מעמיק

מתי וכיצד תעבור המלוכה משאול לדוד?

בשבוע שעבר סיימנו בשאלה - כיצד ראוי היה ששאול ינהג כאשר הוא שומע שמלכותו תיפסק, ומבין שדוד עתיד להיות מלך במקומו?

נוסיף נדברך לשאלה זו: כיצד היה אמור להתרחש מעבר השלטון משאול לדוד? האם היתה ציפייה משאול לוותר על כסאו? או שמלכותו של שאול תמשך עד מותו ורק לאחר מכן ימלוך דוד? האם היה בכוחו של יונתן להעביר את המלוכה לדוד מרצון? ואולי משיחתו של דוד ע"י שמואל רק נתנה כיוון, והותירה את המימוש לנסיבות ההיסטוריות? מה מצופה מדוד לעשות לאחר משיחתו?

בבריחתו של דוד משאול, עוסק המלך לעתיד בשאלות כגון אלו, ומתמודד עם המתח שבין רצונו לשים סוף לרדיפותיו של שאול ולממש את זכותו על המלוכה, לבין בטחונו בה' ובתכניתו ארוכת הטווח.

חלק א': פרק כ"ג - סיוע מה'

תוך כדי בריחה והסתתרות, דוד מתחבט בשאלה מיהו המלך החוקי של העם כעת. תשובה לשאלה זו תשפיע על רמת אחריותו של דוד לעם, על מחויבותו של העם כלפיו ועל מידת הסיוע לה הוא יכול לצפות מה'. בסיפור הושעת קעילה ניתן לראות מימד של החלפת תפקידים ראשונית.

הצלחתו הגדולה של שאול כמלך התבטאה במלחמתו עם בני עמון והצלת יושבי יבש גלעד. אך שאול לא הצליח להושיע את ישראל מיד הפלשתים.

כנגד עובדה זו עומד סיפור הושעת קעילה על ידי דוד. בעוד שאול עסוק בחששות מפני קשרים עם דוד בחצרו המלכותית ומחסל את כל כהני נב, הפלשתים פושטים על אחת מערי יהודה ואין מי שיושיע אותם אלא דוד 'פורע החוק' המורד. בסיפור זה מומחש הניגוד שבין שאול, המגייס את כל העם לקעילה על מנת לתפוס את דוד, לבין דוד שהגיע לאותו המקום תוך סיכון חייו וחיי אנשיו על מנת להושיע את ישראל מאויביהם. (ראה בפוסט [של הרב אמנון בזק](#)).

אך הדרמה המרכזית מתרחשת כביכול מאחורי הקלעים, והיא עוסקת בשאלה גדולה אף יותר - האם ה' בצד של דוד או של שאול?

כאשר דוד שומע לראשונה על הפלשתים השוסים את הגרנות בקעילה, הוא אינו בטוח כי עליו ללכת לשם. גם לאחר תשובה ראשונית מה' כי הוא בעד המסע, אנשי דוד מבטאים את החשש שמנקר גם בלבו: "וַיֹּאמְרוּ אֲנִשֵּׁי דָוִד אֵלָיו הֲגַה אֲנַחְנוּ פֹה בַּיהוּדָה יִרְאִים וְאָף בִּי גִלְךָ קַעֲלָה אֶל מַעֲרֻכֹת פְּלִשְׁתִּים" (כ"ג, ג). נראה כי אין כוונתם שהם חוששים מחרב הפלשתים אלא חוששים להיחשף בפני אנשי שאול. מעבר לשאלה הפרקטית מתבטא כאן חשש עמוק יותר: האמנם ה' יעזור לדוד להנצל מיד שאול?

אמנם, עצם הגעתו של אביתר אל דוד כאשר הוא נושא אפוד עם אורים ותומים מהווה סימן לכך שה' עם דוד ולא עם שאול, במיוחד לאור העובדה ששאול בקנאתו הרג את כל כהני נב, החריב את מקום המשכן, ובכך איבד את הדרך לשאול בה'. במקומו קיבל דוד את אפשרות השאלה בה' בעזרת אביתר. זו כנראה אחת הסיבות לכך שבמלחמה האחרונה ה' לא עונה לשאול, והוא נאלץ ללכת אל בעלת האוב כדי לקבל תשובה כלשהי. (ראה פוסט [של הרב משה כהן](#)).

למרות זאת, עדיין לא ברור לדוד כי תשובותיו של ה' יהיו לטובתו האישית. הגמרא אומרת ש'אין נשאלים אלא למלך או למי שהציבור צריך לו' (סנהדרין טו) מבהירה כי השאלה בה' נוגעת לצרכי הרבים בלבד. אמנם, יציאה לקרב להושיע את יושבי קעילה היא לצרכי העם; אך האם ה' יתן לדוד מענה אשר נועד להצילו משאול?

אכן, מחשבה כזו עוברת במידה מסוימת גם בראשו של שאול. בשמעו כי דוד ואנשיו באו אל קעילה, הוא מפרש זאת כסיוע משמים: "וַיֹּאמֶר שָׂאוּל נִכְרְ אֹתוֹ אֱלֹהִים בְּיָדֵי כִי נִסְגָּר לְבֹא בְּעִיר דָּלְתִים וּבְרִיחַ". (כ"ג, ז) שאול בטוח כי מה' היתה זאת, להביא את דוד למקום מצור שם יוכל לתפשו בקלות יחסית.

דוד, ששומע על ההתארגנות של שאול פותח בשאלה רבת תחוננים לה': "וַיֹּאמֶר דָּוִד ה' אֵלֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמַע שְׁמַע עֲבָדְךָ כִּי-מִבְּקֵשׁ שָׂאוּל לְבֹא אֶל-קַעֲלָה לְשַׁחַת לְעִיר בְּעִבְרִי. הֲיִסְגְּרֵנִי בְּעֵלֵי קַעֲלָה בְּיַד הַיָּרֵד שָׂאוּל כְּאִשֶּׁר שְׁמַע עֲבָדְךָ ה' אֵלֵי יִשְׂרָאֵל הַגֹּד-נָא לְעֲבָדְךָ" (כ"ג, י-יא). אזכור שם ה' הכפול, יחד עם החזרה על התואר 'עבדך' והסיוע בלשון בקשה (הגד-נא) ממחישים כי דוד נמצא במצוקה נפשית. אין הוא בטוח כי ה' יענהו בדבר הזה.

בסופו של דבר תשובותיו של ה' לשאלות האישיות הן קצרות וענייניות, שלא כמו תשובותיו הקודמות. ניתן להבין מכך כי ישנה אמת מאחורי החשש של דוד ואנשיו, אך מצד שני, ה' נותן את המענה הנדרש בשביל דוד על מנת למנוע את נפילתו ביד שאול.

מסקנה זו הולכת ומתחזקת בהמשך הפרק: תחילה בפסוק מפורש המקדים את תקופת הנדודים הארוכה של דוד: "וַיֵּשֶׁב דָּוִד בְּמִדְבַּר בְּמִצְדֹת וַיֵּשֶׁב בְּהַר בְּמִדְבַּר-זִיף וַיִּבְקֶשְׁהוּ שָׂאוּל כָּל-הַיָּמִים וְלֹא-נִתְּנוּ אֵל-לֵהִים בְּיָדוֹ". (כ"ג, יד). בהמשך, על ידי ביקורו של יונתן בן שאול המחזק את ידי דוד בא-להים ומביע את בטחונו בכך שייעודו של דוד לשלוט אחרי שאול ומבטיח כי יתן את ידו לכך: "וַיִּקֶם יְהוֹנָתָן בֶּן-שָׂאוּל וַיִּלְךְ אֶל-דָּוִד הַרְשָׁה וַיַּחֲזֹק אֹת-יָדוֹ בַּא-לֵהִים. וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֵל-תִּירָא כִּי לֹא תִמְצָאָךְ יַד שָׂאוּל אָבִי וְאַתָּה תִּמְלֹךְ עַל-יִשְׂרָאֵל וְאֲנִכִּי אֶהְיֶה-לְךָ לְמִשְׁנָה וְגַם-שָׂאוּל אָבִי יָדַע בֶּן". (כג, טז-יז). ולבסוף במדבר מעון, כאשר שאול מתקרב יותר מאי פעם לתפוס את דוד, וברגע האחרון מקבל קריאה דחופה להלחם בפלשתים: "וַיִּלְךְ שָׂאוּל מִצֵּד הָהָר מִזֶּה וְדָוִד וְאֲנָשָׁיו מִצֵּד הָהָר מִזֶּה וַיְהִי דָוִד נֹחֵץ לְלַכֵּת מִפְּנֵי שָׂאוּל וְשָׂאוּל וְאֲנָשָׁיו עֹטְרִים אֶל-דָּוִד וְאֶל-אֲנָשָׁיו לְתַפְּשָׁם. וּמִלֶּאךָ בָּא אֶל-שָׂאוּל לְאִמּוֹ מְהֵרָה וְלָכָה כִּי-פָשְׁטוּ פְּלִשְׁתִּים עַל-הָאָרֶץ. וַיֵּשֶׁב שָׂאוּל מְרֹדֶף אַחֲרֵי דָוִד וַיִּלְךְ לְקִרְיַת פְּלִשְׁתִּים עַל-בֶּן קְרָאוֹ לְמָקוֹם הַהוּא סֹלַע הַמְּחֻלָּקוֹת". (כ"ג, כו-כח).

חלק ב': להושיע ידי לי

בשלב הבא נחשף דוד להתלבטות מעשית - באיזו מידה עובדת הסיוע הא-להי ומשיחתו למלך, מתירה לו לפעול על מנת להגשים את הנבואה ולהפוך למלך?

בשלוש מערכות שונות נפגש דוד עם שאלה זו, כאשר בראשונה ובאחרונה ההתמודדות היא מול שאול (פרקים כ"ד וכ"ו), ובתווך ביניהן ישנה התמודדות מול נבל הכרמלי (פרק כ"ה). בשני אירועים שונים מקבל דוד הזדמנות לפגוע בשאול, והוא בוחר שלא לעשות זאת, אך ניכר שיש התפתחות בתפיסתו של דוד בין האירוע הראשון לאירוע השני.

בפעם הראשונה פוגש דוד הזדמנות כזו במערה בעין גדי: "ויבא אל-גדרות הצאן על-הדרך ושם מערה ויבא שאל להסך את-רגליו ודוד ונאשיו בירכתי המערה ישבים. ויאמרו אנשי דוד אליו הנה היום אשר-אמר ה' אליך הנה אנכי נתן את-איבך בידך ועשית לו כאשר יטב בעיניך ויקם דוד ויכרת את-כנף-המעיל אשר-לשאל בלט. ויהי אחרי-כן ויך לב-דוד אתו על אשר כרת את-כנף אשר לשאל. ויאמר לאנשיו חלילה לי מה' אם-אעשה את-הדבר הזה לאדני למשיח ה' לשלח ידי בו כי-משיח ה' הוא. וישפע דוד את-אנשיו בדברים ולא נתנם לקום אל-שאל ושאל קם מהמערה ויך בדרך" (כ"ד, ג-ז).

תגובתם הראשונית של אנשי דוד לסיטואציה שנוצרה, היא לפרש אותה כדבר ה' - ה' הסגיר בידך את מבקש נפשך כדי שתעשה לו כרצונך. למרות שאין אנו מכירים נבואה מפורשת לדוד ששאל יתפס בידו, אנשיו, שכבר למדו כי ה' דואג לסייע לדוד במנוסתו משאל, רואים זאת כהזדמנות מאת ה', מעין נבואה. ברגע הראשון נראה כי דוד משתכנע והוא מתקדם לקראת שאל כדי לפגוע בו. בתחילה הוא כורת את כנף מעילו, אך מיד אחר כך הוא מצר על כך ובוחר שלא להמשיך ולפגוע בשאל עצמו, ואף מונע מאנשיו לעשות כן. דוד מבהיר שהסיבה לכך נעוצה בהיות שאל 'משיח ה'". דוד אמנם מכיר בכך שבחירת ה' עברה אליו, אך אין הוא מוכן להיות האחראי למותו של אדם מיוחד כזה. הבנה זו מתעצמת בדברי דוד לשאל לאחר מכן: "ישפט ה' ביני ובינך ונקמני ה' ממך וידי לא תהיה-בך. כְּאִשֶׁר יֹאמֵר מְשַׁל הַקְּדָמָנִי מִרְשָׁעִים יֵצֵא רִשָׁע וְיָדִי לֹא תִהְיֶה-בְּךָ" (כ"ד, יב-יג) - דוד אינו מוכן לקחת את האחריות האישית על פגיעה במשיח ה' ועל כן נמנע מכך בעצמו, אך הוא מעלה אופציה שאדם אחר - 'רשע' (בעל מצפון נקי פחות) יחסל את שאל, ואין הוא מוותר על המשפט האישי שלו אל מול שאל.

לאחר מעשה המערה, מתואר מעשה נבל הכרמלי (כ"ה). לאחר שדוד שומר על צאנו של נבל במדבר במשך תקופה ארוכה, הוא זוכה לבזו ולתקפות מצדו של נבל. במיוחד מכעיסה הטענה כי "מי דוד ומי בן-ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדניו". נבל טוען שדוד הוא כעבד מורד, ובכך מטיל ספק במעמדו האישי, ומשתתף בעלילות השווא שמעליל עליו שאל. כך, מצליח נבל "להדליק" את כעסו של דוד. כתגובה למעשיו של נבל, דוד חוגר חרבו על ירכו ומכין את אנשיו לטבח בביתו של נבל.

במידה מסוימת מקרה זה הוא מעין מקרה מבחן - **כיצד מתנהג דוד כאשר מי שרודף אותו איננו משיח ה'?** מה **היה עושה דוד לשאל אלמלא היה שאל "משיח ה'?"** בסיפור זה נראה כי כאשר האויב הוא אדם פרטי, שאיננו משיח ה', דוד מוכן להורגו, והיחידה שמצליחה בחכמתה לעצור אותו היא אביגיל, הנואמת לדוד באריכות, ומאירה את עיניו:

"ועתה אדני חי-ה' וחי-נפשיך אשר מנעך ה' מבוא בְּדָמַיִם וְהוֹשַׁע יָדְךָ לִךְ וְעֵתָה יִהְיֶה כִּנְבֹל אִיבְךָ וְהַמְבַקְשִׁים אֶל-אֲדֹנָי רָעָה... וְהָיָה כִּי-יַעֲשֶׂה ה' לְאֲדֹנָי כְּכֹל אֲשֶׁר-דִּבֶּר אֶת-הַטּוֹבָה עֲלֶיךָ וְצוֹן לְנַגִּיד עַל-יִשְׂרָאֵל. וְלֹא תִהְיֶה זֹאת לִךְ לְפִוְקָה וּלְמִכְשׁוֹל לֵב לְאֲדֹנָי וּלְשִׁפְךָ דָּם חַנּוּם וּלְהוֹשִׁיעַ אֲדֹנָי לֹ" (כ"ה, כו-לא)

אביגיל מעבירה לדוד מסר מאד ברור בנושא שפיכות הדמים. היא מדגישה בפני דוד שהדם השפוך ירדוף אותו בהמשך, כשהיה מלך, ואם יימנע משפיכות דמים זה רק יועיל לו. אך במיוחד מעניין הביטוי עליו היא חוזרת פעמיים, ואותו גם יזכיר דוד כשיודה לה: **'הושע ידך לך'**. אביגיל טוענת בפני דוד כי **אל לו לפעול בעצמו לטפל ביריבו ולהושיע את עצמו. היא מאחלת ומבשרת לדוד כי ה' הוא שירדוף בשבילו את הקמים עליו.**

אכן, השיעור אותו לומד דוד יושלם כבר בימים הבאים לאחר מכן, כאשר לבו של נבל יהפוך לאבן ולאחר עשרה ימים ה' נוגף אותו והוא מת. אז מבין דוד באמת כי עליו לסמוך על ה' ולקוות לעזרתו, ולא לעשות נקמה בידיו. השפעתו של שיעור זה ניכרת בפעם הבאה בה נמצא דוד בסיטואציה דומה אל מול שאל. אז עולה מדבריו סבלנות וסלחנות רבה יותר: ויאמר אבישי אל-דוד סגור אלהים היום את-איבך בידך ועתה אפנו נא בחנית ובארץ פעם אחת ולא אשנה לו. ויאמר דוד אל-אבישי אל-תשחיתוהו כי מי שלח ידו במשיח ה' ונקדה. ויאמר דוד חי-ה' כי אם-ה' יגפנו או-ומו יבוא ומת או במלחמה ירד ונספה. חלילה לי מה' משלח ידי במשיח ה' ועתה קח-נא את-החנית אשר מראשתנו ואת-צפחת המים ונלכה-לנו. (כ"ו, ח-יא)

הפעם דוד אינו מזכיר כלל את כעסו ואת משפטו אל מול שאול. דוד מוכן להשלים עם העובדה שמימוש מלכותו יידחה עד מותו של שאול בעתו. אם במגפה, אם מזקנה ואם במלחמה. אין הוא דורש נקמה אישית ואין הוא מקווה למותו של שאול בידי אדם אחר. במיוחד ראוי לשים לב לאפשרות הראשונה שמציג דוד "אם ה' יגפנו", המושפעת באופן מובהק מהתנסותו בדבר נבל הכרמלי. (ראה [מאמר של הרב אמנון בזק](#))

שינוי זה בתפיסתו של דוד יבוא לידי ביטוי כאשר יגיע הנער העמלקי לבשר על מותו של שאול. על פי תחושתו במערת עין גדי, ראוי היה שדוד ישמח על כך שאדם אחר, רשע עמלקי, נקם את נקמתו ודאג למותו של שאול. אך דוד עבר תהליך בו הוא למד כי מלכותו אינה דבר אישי שלו, אלא שייכת לעם כולו, והיא תלויה כולה ברצון ה'. על כן מותו של שאול איבדו מופקד בידי ה' ואין מקום ליריבות ונקמה אישית בפעולותיו של מלך. לכן הוא הורג את הנער העמלקי הטוען שפגע בשאול. (על כך נרחיב בשיעור הבא)

חלק ג': סממני מלוכה

למרות ההבנה אליה מגיע דוד כי אל לו לרחוק את הקץ ולפעול בכח על מנת להדיח את שאול, ניתן בכל זאת לראות כי במהלך תקופת בריחתו הוא מאמץ סממנים של מלוכה ומכין עצמו למעמד אליו יועד.

אנשי דוד: דוד אוסף סביבו אנשים רבים, ומקים צבא קטן, הנאמן לו ונלחם עבורו.

אורים ותומים: העובדה כי דוד 'זוכה' באפוד שילווה אותו, ומשתמש בו באופן תדיר, ממחישה שיש לדוד מעמד מלכותי כלשהו כבר עכשיו.

כנף המעיל: כריתת כנף המעיל של שאול היא בעלת משמעות סמלית של קריעת המלוכה משאול (כפי שראינו בפרק ט"ו). דוד מודע למשמעות הכבדה של מעשהו, עד כדי כך שלבו מכה אותו על כך. גם שאול מבין את משמעות המעשה, ומודה בכך: "וְעֵתָה הִנֵּה יָדְעֵתִי כִּי מָלֶךְ תִּמְלֹךְ וְקָמָה בְיָדְךָ מִמְּלֶכֶת יִשְׂרָאֵל." (כד, כ) [עוד על כך [במדרש תהילים](#)]

נשים: בתום מעשה נבל, לוקח דוד את אביגיל אשתו לו לאשה. כאן מספרים הפסוקים על נשיו הנוספות של דוד - אחינעם היזרעאלית (עליה אנחנו שומעים לראשונה) ומיכל בת שאול. ראשית - עצם נשיאתן של שלושה נשים הוא דבר שמאפיין מלכים. בנוסף, זהויותיהן של הנשים משמעותיות. נישואין למיכל בת שאול הם בעלי משמעות פוליטית עבור דוד. כך גם נשיאת אביגיל אשתו של נבל, המתואר כאדם חשוב ורם מעלה בשבט יהודה, שבט המלכות, ואף אולי מצאצאי כלב בן יפנה ("וְהוּא כְּלָבִי"). נשיאת אשתו לאחר מיתתו כנראה נחשבת גם היא לנישואים פוליטיים מוצלחים. אחינעם היזרעאלית אמנם נראית כחסרת זהות. אך ניתן להסתפק בתחושה שנוצרת מכך ששמה הוא כשמה של אשת המלך הנוכחי - אַחִינֵעַם בַּת-אַחִימֵעַץ, אשת שאול.

דוד אמנם נמנע מפגיעה בשאול ומהעברת המלכות אליו עוד בחיי שאול, אך מצד שני הוא מתחיל לבנות לעצמו מעמד ציבורי שמאפשר לו לאחר מכן לעלות למלוכה באופן חלק יותר.

שאלה אישית

חישובו על סיטואציה בחיכם שבה הרגשתם שבידיכם הידע, הרעיון או היכולת לעשות משהו טוב יותר ממישהו אחר (בפוליטיקה, בכתה, בעבודה, בזוגיות, בכל שאלה של חלוקת אחריות ואפילו בשאלה מי ינהג).

האם הייתם מוכנים לוותר ולהשאיר את האחריות לעשיה לאדם אחר? באילו סיטואציות אתם נלחמים על לקיחת האחריות? ומתי אתם מוכנים לאפשר לאדם אחר לעשות את הדבר באופן שהוא רואה לנכון גם אם לא בצורה הטובה ביותר לדעתכם? כיצד ניתן לעשות את מעבר האחריות/התפקיד באופן הראוי?

סיכום

הסיטואציה שנוצרה, בה שאול עדיין מולך, ויחד עם זאת דוד כבר נמשח למלך, גרמה למורכבות גדולה מאד ביחסים ביניהם. ה' לא הבהיר כיצד יתבצע המעבר בין שאול לדוד, ולכן דוד איננו בטוח מה מעמדו וכיצד עליו לנהוג. במהלך הדרך הוא לומד כי אמנם ה' איתו ומציל אותו מידיו של שאול, אך הוא לא יכול לפגוע בשאול. עליו לחכות למותו של שאול באופן טבעי, ורק לאחר מכן המלוכה תעבור לידיו מאת ה'. יחד עם זאת, דוד מתחיל לבנות את מעמדו הציבורי, ואף להושיע את ישראל מיד הפלשתים.

להרחבה

[מאמר של הרב אמנון בזק: שאול במערה](#)
[מאמר של עמוס חכם על הצד המדיני בסיפור נבל](#)
[שיעור של הרב אליעזר קשתיאל: קריאת תגר על המלכות](#)
[הרב ד"ר אברהם וולפיש: אל תגעו במשיחי](#)

הקדמה לקראת השבוע הבא

בשבוע הבא נעסוק במותו של שאול, ובהתייחסות של דוד אליו.